

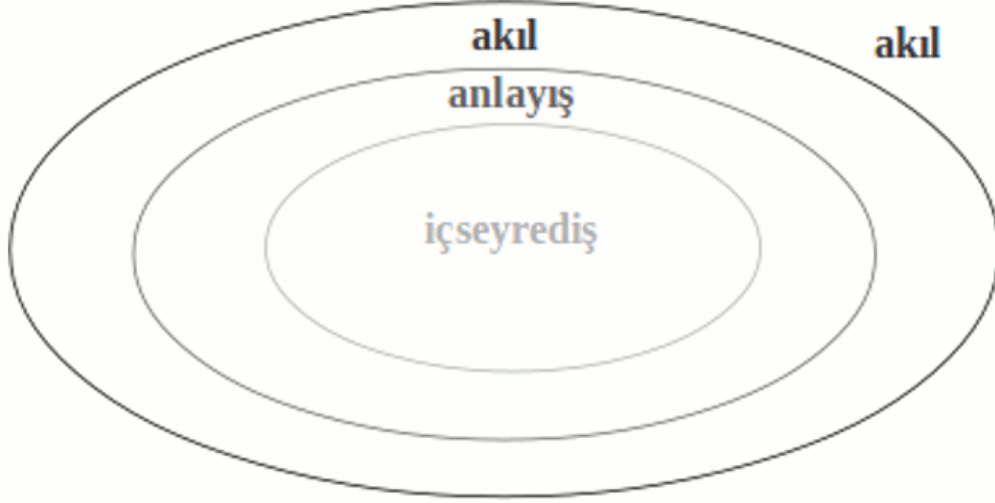
Kant, [Kritik der reinen Vernunft](#) adlı kitabında transandantal elemanter öğretisini üç basamakta geliştirdi; estetik, çözümlene ve diyalektik.

Kant'ın "[Die transzendental Ästhetik](#)" bölümünde sunduğu «içseyrediş» (*die Anschauung*) kavramına [Aklın Kuşku Hali](#)'nde geliştirdiğim yaklaşımı kullanırsam; içseyrediş, duyu organlarındaki uyarılma sonucu görüntü, ses, koku ve tadın sözcüklerle ifade edilmeden önce zihinde belirmesine; sevinç, üzüntü, beğenme, iğrenme gibi duyguların zihinde belirmesine; ya da daha önce belirmiş içseyredişlerin zihinde kalan parçalarının birleştirilmesiyle oluşan tahayyüllere karşılık gelir.

Transandantal çözümlene bölümünde ise «anlayış» (*der Verstand*) kavramını geliştirir. İçseyredişte beliren, varolan anlayışla tutarlı biçimde sözle ifade edilebildiğinde anlaşılabilir olur. Örneğin bir kuşun uçtuğunu gördüğünde ilkin bu kuşun uçtuğunun görüntüsü zihinde belirir ki bu içinden kuşun uçuşunu seyretmendir. Kuşun uçtuğunun içseyredilişi belirdikten sonra tutarlı biçimde "şimdi şurada kuşun uçtuğunu görüyorum" sözünü düşünebilirsin ki bu kuşun uçtuğunu anlayışındır.

Transandantal diyalektik bölümünde incelenirse «akıl» (*die Vernunft*) kavramıdır. Anlayıştaki sözlerin hepsinin geçerliliği koşulludur. Örneğin şimdiye kadar gördüğün tüm kanatlılar uçar. Ancak bundan kanatlıların tümünün uçtuğunu mantıken çıkarsayamazsın. Akıl, anlayıştan mantıksal bir zorunluluk olmadığı halde genel geçer sözler çıkarır.

Bu yaklaşımda «akıl» sözcüğüyle bir yandan üç basamaklı bir işleyişin tümüne diğer yandan üçüncü basamağına gönderme yapılır. «Akıl»ı üçüncü basamak olarak alıp sürdürürsem ortaya içseyrediş→anlayış→akıl biçiminde tek yönde ilerleyen, geri beslemesiz bir süreç zinciri çıkıyor.

Akilin anlayışı anlayışın içseyredişi sarması

Zincirleme akıl sürecinin belli bir zamanda bir kesiti alındığında birbirini saran üç halka görünür. İçseyrediş içeriğinin niteliği bakımından anlayıştan tamamen farklıdır. Anlayış içseyredişi kapsamaz ama onu sarar. Akıl ile anlayışın içerdiği sözlerdir. Bu bakımdan birbirlerine benzerler ama anlayıştakiler koşulluyken akıldakiler genelgeçerdir; birbirleriyle örtüşmezler. Akıl, anlayışı kapsamaz ama onu sarar. Zaman içinde içseyredişte yeni şeyler belirirken eskileri solar ve yiter. İçseyrediş yer yer daralarak, yer yer genişleyerek zaman için dalgalanır. Anlayış ideal olarak içseyredişte yeni belirenlerin sözlü ifadeleriyle genişler; pratikte unutmaya olsa bile, yalnızca zihinde kalmayan yazıyla kayda geçen anlayışın sürekli genişlediğini düşünmek yanıltıcı olmaz. Akıldaki genelgeçer ifadeler, zamanla yanlışlansa bile bu onların yok olmasına değil daha netleşip çeşitlenmesine yol açabilir. Ancak anlayıştan akıla nasıl geçildiğine bağlı olarak, akıl yerinde sayma ya da hatta daralma yönünde bir dinamiğe haiz olabilir.

Sonraki bölüm» [2. Elemanter transandantal öğretilerine göre akıl](#)